

Михайло Димид

ПАЛІОМ — ЗНАК ПІДДАНСТВА ЧИ ЄДНОСТИ ?

Паліом — це вовняна або шовкова стрічка прикрашена хрестами, яку на Заході вбирають під час торжественних архиєрейських Літургій папи, митрополити і єпископи тих катедр, які на це мають привілей. Зате на Сході є це особливою відзнакою всіх єпископів і має старинне походження. В Східньо-Сирійській і Етіопській Церквах цього єпископи не носять. Продовж століть паліом перейшов глибоку еволюцію свого первісного значення.

Із самого початку паліом, то був великий шматок вовняного полотна чотирикутної форми, який вдівали довкруги тіла. Він походив з Греції й перейшов до римського світу, де поволі замінили його „пенулою” (великий вовняний плащ, який надівали на подорож). Первісний паліом, згорнений кілька разів, лишається чистою відзнакою і його надівається над „пенулою”. В 382 році імператор Теодосій I Великий приписує сенаторам завжди носити паліом над „пенулою”. Консули теж носили „паліом контабулатум”.

Вперше пояснює церковне значення паліом Ізидор Пелюський († 433), що це є представленням згубленої овечки на плечах Доброго Пастиря. Навіть якщо є різниці в назвах і формах із-за різних способів згортання паліом, то він став особливим літургичним архиєрейським одягом у візантійців, коптів, вірмен, сирійців і латинників.

Спершу отже паліом є цивільного походження, а на думку більшості науковців, імператори почали цією відзнакою нагороджувати єпископів при кінці четвертого століття. Найстарший текст з 513 р. каже, що окремим привілеєм папа Сіммакій дозволив своєму вікарієві над Галією і Іспанією, Цезарієві з Арл вжи-

вати паліом. 543 року папа Вірджілій надає паліом Авксанієві і Авреліанові, але про це просить ще дозволу імператора. 557 року папа Пелагій I висвячує Сапуарда з Арл і зараз надає йому паліом. Треба отже інтерпретувати, що імператор надав папі право завжди надавати паліом примасові Галії і Вікарієві Римського Апостольського Престолу. Папа Пелагій II (579-590) доручає, щоб кожен митрополит, до трьох місяців після висвячення, прислав до Римської Церкви ісповідь своєї віри і щоб просив про паліом.

Інший документ говорить про існування паліом відмінного від римського, який носили всі єпископи в Галії: „Щоб ніякий єпископ не відважувався правити Служби Божої без паліом”. (Собор в Массон з 583 року).

Все ж таки навіть на Заході паліом, наданий папою за дозволом імператора, не був тільки відзнакою митрополитів, але й архиєпископів і єпископів, які могли його отримати напр. із-за особистих заслуг, чи задля старинної традиції такого надавання їхній катедрі. Отримання паліом не означало одначе незалежності від свого митрополита. Равенські мозаїки (Сан Вітале, Сан Аполлінаре ін Классе) представляють різних єпископів, архиєпископів і митрополитів з імператорським паліом. Папа малює листу кому міг його давати. Вона була апробована імператором. В Томосі автокефалії Равенської Церкви можемо прочитати, що 1 березня 666 року, імператор Констанц II, базуючись правдоподібно на кан. 17 IV-го Собору надає архиєпископові Маркові і його Церкві автокефалію — певність і вільність від всяких вищих єпископських передумов — не підданість в чомунебудь патріярхові старинного міста Ри-

му, але автокефалія від нього. Між іншими привілеями говориться і про паліюм.

Із-за імперіяльного походження паліюм і його пов'язання з Римською Імперією Східньо-Сирійські і Етіопські єпископи ніколи його не вживали.

Після варварських нападів на Захід, паліюм починає міняти своє значення. Його починають уважати за реліквію — ніби дуплікат „плаща св. Петра”. Перед його надаванням, клали паліюм над мощами апостола, а з цієї практики до поняття передавання якоїсь влади не бракувало вже багато. Вже в VI ст. єпископи з Арл носили паліюм, як знак спеціальних прав (владу), отриманих ними з Риму. Поняття паліюм, як плаща, прийшло з походженням слова. Паліюм почав набирати значення повної єпископської влади, одержаної з Риму. Римська Церква перебирає від Римської Імперії практики і своє бажання все контролювати. Коли когось усували з якоїсь катедри, то йому відбирали паліюм.

Ось так на Сході і в Галії всі єпископи, без різниці, носили паліюм без особливого надавання — патріярхом чи митрополитом. Зате Римський звичай надавання цієї відзнаки тільки деяким єпископам і висилання її їм прямо з Риму виглядає переміною первісного значення. В одних паліюм має пастирське значення, у других — одержання влади від нікого іншого, тільки із Риму.

Цікава подія стається 853 року, коли константинопільський патріярх Ігнатій присилає паліюм римському папі Львові IV. Папа відповідає, що Римська Церква надає це відзначення в Європі тим єпископським катедром, які на це мають право, і що будучи матір'ю та учителькою всіх Церков не може отримувати паліюм від інших Церков. З цього ми бачимо, що папа кладе границі свого патріярхату до Європи і що інші патріярхи теж мають право надавати паліюм.

878 року папа Іван VIII надає паліюм Росганьові з Арл, своєму вікарієві в Галії і дорукає йому, щоб митрополити не відважувалися висвячувати інших без попереднього отримання паліюм з Риму. Це рішення папи Івана VIII представляє остаточну зміну значення паліюм. Він стає знаком повноти єпископської влади — те, що було власним правом митрополитів, стало делегованим правом з ласки Римського Апостольського Престолу. Ця західня еволюція значення паліюм стала середником, щоб контролювати вибір кандидатів на єпископські катедри в Європі.

Те, що було дисципліною для Європи, стало поволі поширюватися на голів Східніх Церков, які ввійшли у зв'язь зі Заходом під час хресто-

носних походів і піддалися під владу Римської Церкви.

Перший випадок надавання римського паліюм главі якоїсь Східньої Церкви маємо в 1185 р., коли папа Лукій III вислав паліюм і митру вірменському католикосові Григорієві. Вірмени прийняли цю відзнаку як „додаток до їхнього гонору” і таке мабуть мав на думці Лукій III.

Перше надавання паліюм в правдивому римському імперському дусі зустрічаємо 1205 р., коли Іннокентій III вислав паліюм вірменському католикосові Іванові, доручаючи йому сповняти все те, що приписане латинським митрополитом. Те саме повторюється і в маронітського патріярха Єремії, який за формулою приписаною латинським митрополитам присягнув послух і пошану Римській Церкві і отримав паліюм за посередництвом антиохійського латинського патріярха. У своєму листі з 4 січня 1215 р., Іннокентій III зве Єремію Патріярхом, або Примасом, а його владу в очах папи це — власть примаса! Для Іннокентія III так вірменський католикос, як і маронітський патріярх є митрополитами або примасами в латинському антиохійському патріярхаті. Паліюм був їм наданий латинським патріярхом, бо Рим уважав їх підданими тому патріярхатові.

1 серпня 1515 р. маронітський патріярх Симеон ібн Гассан, вибраний 1492 р., просить у Льва X потвердження свого вибору і отримує потвердження і паліюм. Це перший випадок папського потвердження патріяршого вибору. Ця сама процедура була примінена першому халдейському католицькому патріярхові (1553) — а потім патріярхові антиохійському-сирійському (1576).

Ці практики, що означали підданство — отримання влади з Риму, стали обов'язковими і були регулярно примінювані до пізніших уній Східніх з Римською Церквою.

Цікаво зазначити, що надавання паліюм не відносилось до Київської Церкви, коли вона приступила до унії з Римом в 1595 р. Щойно митр. Антоній Селява (1640-1655) рішився просити римського паліюм, бо деякі латинські каноністи видвигали сумнів щодо важности його дій. Конгрегація Пропаганди Віри 9 червня 1642 р. широко продискутувала цю проблему і дійшла до висновку (бо так думав один дорадник), що між омофором і паліюм є різниця, бо омофор не правдивий паліюм, тому що не є з вовни і через це не символізує повноти єпископської влади, й тому митр. Селява мусить паліюм одержати. Кардинали Конгрегації порадили скоріше спитати нунція в Польщі, чи таке надання паліюм могло б привести до згір-

шення між руськими уніятами, а теж між праславними.

З того ми можемо витягнути кілька поучень. Митр. Селява просить від Риму паліюм ізза браку знання і свідомости свого митрополичого уряду. Конгрегація уважає, що омофор східнього єпископа не означає повноти єпископської влади, бо не є з вовни, хоч Конгрегація не дуже вірить в це своє пояснення, бо уважає, що добре було б дати паліюм руському митрополитові, але без згіршення між уніятами, а теж між православними. Паліюм не є знаком злуки митрополії з Римською Церквою, бо така злука була й без паліюм. Та не зважаючи на це, паліюм був регулярно висиланий київським митрополитам, а після 1838 р. їхнім галицьким наслідникам. Ця Конгрегація теж не дуже певна, чи папа може надавати паліюм поза своїм патріархатом.

В часах Климентія XI цю опінію цілком відкинено, а зате був підтверджений римський звичай надавати паліюм Східнім Головам Церков. Щоб узаконити це надужиття, цитувалось приклад візантійського імператора Григорія I Великого, який надавав паліюм архієпископам Юстини Первої, митрополитам Коринту і Епіру, хоч ці належали до Західнього Патріархату. Але „забув” Рим про лист папи Льва IV до візантійського патріярха Ігнатія, в якому папа пояснює і ограничує засяг своєї власти до Європи в розумінні Заходу.

Так то Рим продовжував надавання паліюм Східнім Церквам. Бенедикт XIV далі так робив: в 1744 р. грецькому антиохійському патріярхові, 1754 (і вже перед тим) вірменському католикосові, 1758 — маронітському патріярхові. 1851 року, коли Пій IX створив румунську митрополію, то надав її митрополитові паліюм. Від часів Григорія XVI аж до 1957 було заборонено вибраному голові Східньої Церкви скликувати собори, святити миро, посвячувати церкви, святити клериків, святити єпископів, і т. под., — заки Рим скоріше потвердив його вибір і надав йому свій римський паліюм.

Великий позитивний крок зробила Римська Церква за часів Пія XII з випуском моту пропріо Клері Санктітаті. В тій книзі канонічного права для Східніх Католиків тільки заборонено скликувати собори і вибирати та висвячувати єпископів перед отриманням паліюм.

Новий проєкт кодифікації для Східніх Католиків ще робить крок вперед — там вже нема жодної згадки про паліюм.

Михайло Димид